

СЕКЦІЯ 1 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2020-37-1

УДК 339.9.012.23

Грибіненко О.М.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6320-2775>
E-mail: Hrybinenko.o.m@nmu.one

ЕКОНОМІЧНИЙ СКЛАДНИК СТРАТЕГІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИНУТИХ КРАЇН

У статті проведено компаративний аналіз структури та змісту стратегічних документів, що регламентують національну безпеку розвинутих країн. Визначено, що стратегії національної безпеки акцентують увагу на військових, політичних та оборонних складниках. Зважаючи на гостру потребу у вирішенні продовольчої безпеки, досягнення стійкого економічного зростання та сталого розвитку, усе більше уваги приділяється проблематиці забезпечення економічної безпеки. Це зумовлює активізацію у розробленні стратегічних та програмних документів у розвинутих країнах. Визначено суперечливі тенденції зміни часових періодів прийняття стратегій національної безпеки. Це має прояв у зростанні термінів затвердження стратегій (довгостроковості). Проте з ростом невизначеності глобального економічного середовища відбувається перманентний перегляд стратегічних документів та їх оновлення. Визначено, що геополітична та гео економічна позиції країн впливають на зміст стратегій національної безпеки у частині її економічного складника. Розвинуті країни, які відіграють системоутворюючу роль у світовому господарстві, пов'язують перспективи реалізації безпекових стратегій із необхідністю побудови нового міжнародного економічного порядку, у формуванні якого вони прагнуть брати активну участь.

Ключові слова: економічна національна безпека, стратегія економічного розвитку, регіональне співробітництво, економічний порядок.

Грибіненко О.Н. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СТРАТЕГИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РАЗВИТЫХ СТРАН

В статье проведен компаративный анализ структуры и содержания стратегических документов, регламентирующих национальную безопасность развитых стран. Определено, что стратегии национальной безопасности акцентируют внимание на военных, политических и оборонных составляющих. Учитывая острую потребность в решении продовольственной безопасности, достижения устойчивого экономического роста и устойчивого развития, все больше внимания уделяется проблематике обеспечения экономической безопасности. Это обуславливает активизацию в разработке стратегических и программных документов в развитых странах. Определены противоречивые тенденции изменения временных периодов принятия стратегий национальной безопасности. Это проявляется в росте сроков утвержденных стратегий (долгосрочности). Однако с ростом неопределенности глобальной экономической среды происходит перманентный пересмотр стратегических документов и их обновление. Определено, что геополитическая и геоэкономическая позиции стран влияют на содержание стратегий национальной безопасности в части ее экономической составляющей. Развитые страны, которые играют системообразующую роль в мировом хозяйстве, связывают перспективы реализации безопасности стратегий с необходимостью построения нового международного экономического порядка, в формировании которого они стремятся активно участвовать.

Ключевые слова: экономическая национальная безопасность, стратегия экономического развития, региональное сотрудничество, экономический порядок.

Hrybinenko OIha. THE ECONOMIC COMPONENT OF THE NATIONAL SECURITY STRATEGIES OF THE DEVELOPED COUNTRIES

The article provides a comparative analysis of the structure and content of strategic documents governing the national security of developed countries. It has been identified that national security strategies focus on military, political and defense components. Given the urgent need to address food security, achieving sustainable economic growth and sustainable development is increasingly being addressed by economic security. This leads to an increase in the development of strategic and programmatic documents in developed countries. Contradictory trends of changing time periods for the adoption of national security strategies have been identified. This is a manifestation of the growing timing of approved strategies (long-term). However, with the growing uncertainty of the global economic environment, there is a permanent review of strategic documents and their updating. The differentiation of economic development strategies through the specifics of the national economy and the security environment has been proved. Over time, strategies have become increasingly homogeneous due to the increased impact of global determinants of economic security common to all countries. The processes of informatization and digitization are increasingly affecting the economic development and security of countries, which is taken into account when developing national strategies. Most developed countries are implementing cyber security or digital security strategies. Due to the influence of stronger leaders, the degree of uniformity of strategies and programs is increasing. The threats to economic security in the form of unfair competition, economic espionage, food security, information security of national companies, investment danger, transnational terrorism, trade imbalances have been identified. It is determined that the geopolitical and geo-economic position of the countries influences the content of national security strategies in terms of its economic component. Developed countries that play a systemic role in the world economy link the prospects of implementing security strategies with the need to build a new international economic order in which they seek to participate actively.

Keywords: economic national security, economic development strategy, regional cooperation, economic order.

Постановка проблеми. Поглиблення глобалізації, трансформація соціально-економічної та політичної систем, посилення впливу глобальних проблем людства на розвиток національних економік вимагають відповідної рефлексії з боку національних урядів на зміни сучасного турбулентного глобального середовища. З іншого боку, розширення взаємозв'язків між країнами світу, зростання взаємозалежності суттєво обмежують спроможність національних урядів проводити незалежну економічну політику. За таких умов поглиблення взаємодії країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій, посилення взаємозалежності між ними потребують відповідних досліджень економічного складника формування сучасних стратегій національної безпеки країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові пошуки та емпіричні дослідження формування й забезпечення економічної безпеки проводяться тривалий час [20]. Із розвитком міжнародних економічних відносин під впливом посилення глобальних викликів у розвитку світового господарства відбувається розширення фокусу досліджень сфери економічної безпеки. Теоретико-практичні аспекти економічної безпеки розглянуто у працях О.В. Булатова, О.С. Власюк, З.В. Гбур, В.Г. Федоренка, І.М. Грищенко, Т.Є. Воронкової, С.І. Лекарь, О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова, R. Cormac, V. Menshikov, O. Volkova, N. Stukalo, A. Simakhova, I.F. Valeriu, M.A. Diamescu

В умовах поширення глобалізаційних процесів до фокусу економічної безпеки додалися нові явища. У другій половині ХХ ст., особливо з поступовим завершенням холодної війни, серед загроз національній безпеці посилюється вплив загроз невійськового характеру, що стало підґрунтям для нових пошуків концепту безпеки та її загроз.

Сучасні конфлікти, що активно розгортаються у світі, все більше не обмежуються ідеологічними розбіжностями, а пов'язані з розподілом ресурсів та використанням економічної влади. Досліджуючи анатомію ресурсних війн, М. Реннер (2002 р.) [20] підкреслює, що все частіше йдеться про встановлення контролю над територіями, що насичені відповідними ресурсами, контролю над логістичними (транспортними) системами, якими вони постачаються на відповідні ринки.

Ураховуючи те, що економічна безпека виступає невід'ємним складником національної безпеки, питання забезпечення економічної безпеки обов'язково враховуються під час державного планування економічного розвитку. Державне планування у сфері економічної безпеки може охоплювати цілу систему документів, представлених відповідними стратегіями (як правило, мають довго- або середньостроковий характер), програмами (середньо- або короткостроковими), планами (зазвичай розробляються на короткострокову перспективу) [3].

Особливого значення сьогодні набувають ідентифікація й обґрунтування довгострокових стратегічних напрямків забезпечення безпеки національної економіки та їх урахування під час розроблення загальних стратегій економічного розвитку країн. При цьому стратегія економічної безпеки держави розглядається як «доктринальний декларативний нормативно-правовий акт, який розробляється на довгостроковий період і визначає стратегічні цілі забезпечення економічної безпеки та економічного розвитку країни» [3].

Мета статті полягає у проведенні компаративного аналізу структури та змісту стратегічних документів, що регламентують національну безпеку розвинутих країн.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Аналіз існуючих у країнах світу підходів до нормативно-програмного забезпечення питань економічної безпеки дав змогу встановити, що окремі стратегічні документи у цій сфері в країнах, як правило, не приймаються. Водночас питання досягнення оптимального рівня економічної безпеки зазвичай включено до загальних документів із забезпечення національної безпеки держави. Такі документи, як правило, мають вигляд стратегій, доктрин, концепцій або політики національної безпеки [10]. Зокрема, у США, Великобританії, країнах Центральної та Східної Європи (Польщі, Угорщині, Румунії, Болгарії, Литві), в Україні та Росії зазвичай приймаються стратегії національної безпеки; Канада і Туреччина регламентують цю сферу на основі відповідної політики національної безпеки; в Італії розробляється Стратегічна концепція національної оборони; у низці європейських держав (Німеччині, Норвегії, Ірландії) та азійських країн (Китаї, Японії) безпекові питання регулюються положеннями «Білих книг» [5].

На основі дослідження досвіду розвинутих країн і країн, що розвиваються, у сфері забезпечення економічної безпеки В. Єдинак виділяє чотири різні системи (моделі) економічної безпеки: американську (передбачає поєднання внутрішньої та зовнішньої безпеки і використовується у більшості демократичних держав); японську (робить акцент на соціальному складнику внутрішньої безпеки); китайську (являє собою систему безпеки країн, які будують суспільство соціалістичного типу); системи безпеки, які формуються у відносно молодих державах, що здійснюють загальну переорієнтацію систем економічного розвитку [4]. В умовах глобалізації і підвищення ступеня відкритості національних економік значення американської моделі забезпечення економічної безпеки з її підвищеною увагою до зовнішнього складника безпеки, без сумнівів, зростає. У цьому контексті В. Маргасова справедливо зазначає, що «процеси глобалізації перетворилися на найважливіший чинник впливу на безпекову політику провідних країн світу на найближчу, середньодовгострокову перспективу» [6].

Найбільший досвід нормативного врегулювання питань економічної безпеки, зокрема розроблення й упровадження безпекових стратегій та концепцій, безперечно, мають розвинуті країни світу (табл. 1).

Вивчення змісту відповідних стратегій, прийнятих у США протягом 1987–2017 рр., дало змогу встановити, що основними загрозами економічній інтересах країни вважаються екзогенні чинники, тому під час розроблення стратегічних документів акцент робиться на досягнення стійких позицій у світовій економіці, захист від зовнішніх ризиків і проведення відповідної зовнішньоекономічної політики.

Новий вигляд отримав зміст останнього натепер стратегічного документу – Стратегії національної безпеки США, прийнятої у 2017 р. за президентства Д. Трампа. Якщо у попередніх документах світ визначався як «спільнота націй» або «міжнародна спільнота», то у Стратегії 2017 р. світ характеризується як «арена конкурентної боротьби» [15].

Зазначаючи, що США мають неперевершені політичні, економічні, військові та технологічні переваги, Стратегія вказує на необхідність їх збереження та розвитку шляхом захисту чотирьох життєво важливих національних інтересів у конкурентному світі: захист наряду, батьківщини та американського способу життя; сприяння процвітання економіки; збереження миру шляхом накопичення сили; збільшення впливу США.

Таблиця 1

Профіль економічного складника національних безпекових стратегій розвинутих країн

Країна	Актуальні програмно-стратегічні та нормативні безпекові документи	Ключові положення з питань економічної безпеки
США	Стратегія національної безпеки США 2017 р.	Стратегічна мета: відновлення глобального лідерства. Основні завдання: переорієнтація американської економіки на інтереси вітчизняних компаній; усунення торговельних дисбалансів; збереження провідних позицій у галузі досліджень та технологій і захист економіки від недоброчесної конкуренції; досягнення домінуючих позицій у сфері енергетики у регіоні.
Канада	Закон про національну безпеку 2017 р.; Політика національної безпеки Канади 2004 р.	Ключові загрози економічній безпеці: економічний шпіонаж та ризики, зумовлені стратегічним впливом іноземних інвестицій у канадські підприємства. Особлива увага приділяється врегулюванню проблем забезпечення кібербезпеки.
Великобританія	Стратегія національної безпеки і Стратегічний огляд оборони та безпеки 2015 р.	Основні завдання: сприяння реформуванню глобальної економічної системи та економічному процвітанням країн, що розвиваються; розвиток інноваційної діяльності; сприяння зростанню оборонних галузей. До розроблення економічного складника стратегії залучаються спеціалізовані організації, що представляють інтереси підприємницького сектору.
Швейцарія	Звіт із ситуації у сфері безпеки 2019 р.	Середовище економічної безпеки формується під впливом погіршення політичної та економічної стабільності в Європі, зростання економічного тиску з боку країн-лідерів. Найбільші загрози економічній безпеці: економічне шпигунство та використання кіберпростору для цілей неправомірного отримання і розповсюдження економічної інформації.
Норвегія	Закон про безпеку 2018 р.	Невід'ємним складником національної економічної безпеки є безпека підприємницького сектору. Компанії мають змогу проводити гнучку політику здійснення безпекових заходів. Механізм контролю над власністю передбачає широкі повноваження державних органів щодо регулювання угод із придбання компаній, у тому числі іноземними інвесторами.
Німеччина	Біла книга з питань політики безпеки Німеччини та ситуації і майбутнього Бундесверу 2016 р.	Основні загрози економічній безпеці: транснаціональний тероризм; проблеми, пов'язані з інформаційним простором; загрози інформаційним та комунікаційним системам, лініям постачання, транспортним та торговим маршрутам, постачанню сировини та енергії; кліматичні зміни; нелегальна міграція. Державні органи мають повноваження переглядати питання надходження іноземних інвестицій від окремих категорій інвесторів і обмежувати транзакції, що загрожують національній безпеці.
Франція	Біла книга з оборони та національної безпеки 2013 р.	Базовим рівнем, на якому забезпечується економічна безпека держави, є рівень національних підприємств. Особлива увага приділяється інформаційній безпеці підприємств, захисту їхньої комерційної і технічної інформації, що визнано одним із ключових елементів економічної безпеки країни. Розширено сферу контролю державних органів над іноземними інвестиціями у стратегічні сектори французької економіки та посилено санкції у разі порушення положень відповідних нормативних актів.
Італія	Біла книга з міжнародної безпеки та оборони 2015 р.	Основні загрози економічній безпеці: Європейська боргова криза і проблеми державних фінансів; нелегальна міграція; кіберзагрози і вразливість національної ІКТ-інфраструктури. Стратегічні завдання: реалізація економічного потенціалу та захист інтересів національних виробників; зовнішньоекономічна експансія за одночасного виконання міжнародних зобов'язань країни; досягнення енергетичної незалежності.
Польща	Стратегія розвитку системи національної безпеки Республіки Польща до 2022 р.; Стратегія національної безпеки 2014 р.; Біла книга з національної безпеки 2013 р.	Одним із ключових національних інтересів визначено забезпечення сталого та збалансованого розвитку соціального та економічного потенціалу держави з особливим акцентом на питаннях охорони навколишнього середовища, умов життя та здоров'я людей. Економічний складник стратегії перетинається з положеннями таких стратегій: інновацій та ефективності економіки, розвитку людського капіталу, розвитку транспорту, енергетичної безпеки та охорони навколишнього середовища, регіонального розвитку, стійкого розвитку сільського господарства та рибальства.
Японія	Стратегія національної безпеки 2013 р.	Стратегічні завдання: зміцнення економічного потенціалу шляхом підвищення конкурентоспроможності японського експорту; диверсифікація джерел сировинних, паливно-енергетичних і продовольчих ресурсів, забезпечення їх стабільного постачання; розвиток співробітництва з країнами-партнерами, важливими для процвітання японської економіки. Особливу важливість для економіки та безпеки країни мають кіберпростір та космос.
Австралія	Стратегія національної безпеки 2013 р.; Біла книга із зовнішньої політики 2017 р.	Економічна безпека асоціюється із захистом від економічного шпигунства, сприянням формуванню безпечного міжнародного середовища, посиленням стійкості населення, активів, інфраструктури країни.
Ізраїль	Концепція безпеки – 2030	Концепція базується на поєднанні потреб національної безпеки та сильних боків національної економіки: інвестування в безпеку є умовою забезпечення економічного зростання країни; сильна економіка є основою фінансування військових та оборонних аспектів безпеки. Значна частина положень Концепції безпеки є державною таємницею і не підлягає розголошенню.

Джерело: складено автором

Головним із програмних документів, які регламентують безпекову сферу в Канаді, довгий час був прийнятий у 2004 р. документ «Забезпечення відкритого суспільства: Політика національної безпеки Канади» [21]. У цьому документі вперше було викладено комплексну стратегію та план дій для вирішення проблем, пов'язаних із поточними та майбутніми загрозами. Політика національної безпеки зосереджувалася на трьох основних інтересах національної безпеки: захист Канади та канадців на власній території та за кордоном; гарантування того, що Канада не є джерелом загроз для своїх союзників; сприяння міжнародній безпеці.

Аналіз змісту Політики національної безпеки показує, що в Канаді, як і в більшості інших країн, національна безпека передусім асоціюється з питаннями оборони та захисту. У сфері економічної безпеки особливе значення надається її інформаційному складнику. Зокрема, ще в 2004 р. фахівцями Канадської служби безпеки і розвідки головною загрозою економічній безпеці держави було визначено економічний шпionaж [5]. Окрім того, з 2010 р. оцінюються загрози, пов'язані зі стратегічним впливом на економічну безпеку іноземних інвестицій у вітчизняні підприємства. В останні роки економічна безпека Канади розглядається у більш широкому сенсі, включаючи сферу торгівлі, інтелектуальної власності та угод щодо передачі технологій із компаніями, які перебувають у державах – потенційних конкурентах.

Стратегія національної безпеки *Великобританії* є програмним документом, у якому представлено найбільш впливові ризики безпеці та механізми їх урегулювання урядом країни. Першу Стратегію національної безпеки як окремий комплексний документ прийнято у 2008 р. й оновлено у 2009 р. У 2010 р. розроблено другий стратегічний документ – «Сильна Британія в епоху невизначеності: Стратегія національної безпеки», який установлює, як Великобританія буде швидко й ефективно реагувати на нові та еволюціонуючі загрози безпеці (оновлення до стратегії внесено у 2011 та 2012 рр.).

Ключовими завданнями економічної безпеки Великобританії, відповідно до останньої Стратегії, визначено: поліпшення глобальних можливостей країни (підтримка реформування глобальної економічної системи та зміцнення відносин із країнами, що розвиваються); розвиток інноваційної діяльності та посилення її впливу на національну безпеку; продовження співпраці з оборонними галузями, сприяння їх зростанню через розширення експорту та інвестиції у спеціалізовані навички. Під час розроблення заходів із забезпечення економічної безпеки державні органи тісно взаємодіють зі спеціалізованими організаціями, які представляють інтереси промисловців і підприємців, найбільш впливовою з яких є Конфедерація британської промисловості [1; 7].

Важливою умовою забезпечення економічної безпеки Великобританії вважається сприяння економічному процвітанням країн, що розвиваються, які мають право на офіційну допомогу розвитку [8].

Вивчення змісту нормативних та звітних документів із питань національної безпеки *Швейцарії* дало змогу встановити, що окремі загальні стратегічні документи з питань національної, у тому числі економічної, безпеки в країні не розробляються. Політика безпеки Швейцарії спрямована на захист свободи, самовизначення та цілісності Швейцарії та її жителів, захист життєво важливих ресурсів від прямих та непрямих загроз і небезпек та сприяння миру та стабільності поза межами країни. До

інструментів реалізації політики безпеки Швейцарії належать її зовнішня політика, збройні сили, система цивільного захисту, розвідувальна служба та поліція, економічна політика, митна адміністрація і цивільна служба [24].

Ураховуючи загострення проблем кіберзлочинності і зростання їхнього негативного впливу на економічну безпеку, у цій сфері розробляється окремий стратегічний документ. Зокрема, у 2018 р. прийнято друге видання «Національної стратегії захисту Швейцарії від кіберризиків на 2018–2022 рр.» [16].

Під час розроблення програмних документів із питань національної безпеки *Норвегії* враховуються головні виклики для її економічного складника, до яких, зокрема, віднесено: високу залежність економіки від цін на нафту і газ; значну залежність країни від зовнішньої торгівлі; загострення соціально-економічних проблем, пов'язаних з імміграцією. Для забезпечення контролю над найбільш важливими питаннями безпечного розвитку економіки в країні відводиться особлива роль державній власності (економіка Норвегії характеризується високою часткою державного сектору в стратегічних галузях).

Сучасні трансформації, пов'язані із цифровізацією та передовими технологіями, створили нові способи отримання, обміну і зберігання інформації, викликали нові міжсекторальні залежності й виявили вразливі місця у безпеці. Унаслідок цього сформувалися якісно нові ризики, які проявляються у тому, що гібридні загрози та кібератаки стали кидати виклик національній безпеці. Ураховуючи все зазначене, у 2018 р. було оновлено «Закон про безпеку», у якому обґрунтовувався новий підхід до безпекової політики Норвегії та управління все більш складними для суспільства загрозами [25].

Основним завданням політики забезпечення економічної безпеки, передбаченим у національних документах більшості країн *Європейського Союзу*, є зміцнення європейського простору через поглиблення процесів євроінтеграції та реалізацію політики сусідства ЄС із країнами Східної Європи, Південного Кавказу, Центральної Азії і Середземноморського регіону, а також досягнення високого рівня життя в усіх країнах – членах ЄС [7].

У *Німеччині* питання економічної безпеки окремими нормативними або стратегічними документами не регулюються. Заходи із забезпечення економічної безпеки реалізуються передусім через закони і програмні документи, що регулюють найважливіші сфери ринкової діяльності та надають державі контрольні функції [10]. Базовим документом у сфері безпеки довгий час була прийнята у 1994 р. «Біла книга з питань політики безпеки Німеччини та ситуації і майбутнього Бундесверу», яка переважно охоплювала оборонні аспекти національної безпеки [26]. Якісна трансформація підходів до національної безпеки відбулася у 2006 р. з прийняттям нової «Білої книги» [27]. Нова редакція документу відрізняється від попередньої тим, що в ній приділено більшу увагу питанням економічної безпеки, зокрема необхідності сприяння вільній та відкритій міжнародній торгівлі як основі процвітання країн і на цьому ґрунті – скорочення розриву між багатими та бідними регіонами світу, а також механізмам захисту від регіональних криз.

Разом із тим окремі аспекти економічної безпеки Німеччини регламентуються нормативними актами і відповідною політикою, що імплементується галузевими міністерствами [11].

Нормативне забезпечення економічної безпеки *Франції* почало розроблятися із 60-х років ХХ ст.,

коли в 1964 р. було прийнято Закон «Про національну безпеку». Відповідно до нормативних документів, політика національної безпеки Франції спрямована на зменшення вразливості економічної системи та збереження економічної незалежності шляхом запобігання та мінімізації ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу [10]. Базовим рівнем, на якому забезпечується економічна безпека держави, визначено рівень національних підприємств. Ураховуючи це, у кінці 90-х років ХХ ст. уряд Франції затвердив низку нормативно-правових актів щодо поліпшення стану економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Згідно з нормативними документами, регламентація економічної безпеки відбувалася за такими напрямками: захист активів підприємств (зокрема, їх майна, інтелектуальної власності), а також інформаційних систем та систем управління; впровадження перманентного моніторингу конкурентів підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках, ідентифікація слабких боків підприємства порівняно з конкурентами; регулювання державою кризових явищ в економіці; вчасне виявлення та врегулювання загроз, які виникли внаслідок неефективних управлінських рішень через відсутність у керівництва компаній релевантної інформації [2].

Як і в інших країнах ЄС, у сфері регулювання економічної безпеки Франції в останні роки спостерігаються процеси, пов'язані із захистом національних інтересів через більш жорстке регулювання іноземних інвестицій [17]. Прийняті протягом 2018–2019 рр. нормативні акти розширюють сферу контролю державних органів (зокрема, Міністерства економіки) над іноземними інвестиціями у стратегічні сектори французької економіки та посилюють санкції у разі їх порушення.

Італія не має національної безпекової стратегії як єдиного урядового документу, розробленого на середньо- або довгострокову перспективу. Натомість у країні розробляється кілька документів про інституційні обов'язки щодо зовнішнього (переважно військового) та внутрішнього (цивільного) аспектів безпеки («Біла книга з оборони», щорічні доповіді Міністерства оборони у сфері безпеки тощо) [9]. Як і в багатьох інших країнах, положення цих документів зорієнтовані переважно на військово-політичні та оборонні аспекти безпеки. Зміст економічного складника безпекової політики Італії визначається такими стратегічними завданнями: реалізація економічного потенціалу та захист інтересів національних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках; зовнішньоекономічна експансія за одночасного виконання міжнародних зобов'язань країни в межах укладених міжнародних угод та участі в економічних об'єднаннях; отримання статусу регіонального лідера; досягнення енергетичної незалежності [1; 7].

У безпекових документах ідентифіковано найсуттєвіші загрози, що визначають сьогодні стан економічної безпеки Італії, а саме: європейська боргова криза і проблеми у сфері державних фінансів; нелегальна міграція; кіберзагрози і вразливість національної інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій [12; 13].

Стратегію національної безпеки *Польщі* вперше як окремий документ розроблено у 1992 р. і потім оновлено у 2000 р. У ХХІ ст. питання національної безпеки Польщі регламентувалися стратегіями національної безпеки 2007 р. і 2014 р. Окрім того, у 2013 р. прийнято «Стратегію розвитку системи національної безпеки Республіки Польща до 2022 р.» [22].

Необхідність розроблення цих документів пов'язана зі швидкими змінами міжнародного та регіонального безпекового середовища, а також із необхідністю узгодження зовнішнього та внутрішнього складників польської політики зі стратегічною концепцією НАТО та Європейською стратегією безпеки.

Відмітною рисою стратегічних безпекових документів Польщі, прийнятих у 2013–2014 рр., стало застосування більш широкого підходу до концепції національної безпеки і більш повного врахування аспектів соціально-економічної безпеки (зокрема, енергетичної, продовольчої, екологічної тощо).

Формування доктрини національних інтересів *Японії* розпочалося у 70-х роках ХХ ст., а сама доктрина складалася з трьох компонентів: суспільної безпеки (внутрішньосоціального аспекту), національної безпеки (військовий аспект) і зовнішньополітичної стабільності [2]. У ХХІ ст. із загостренням світових торговельних воєн уряд Японії зосередив увагу на економічній безпеці, яка розглядається в країні як доктрина забезпечення національної безпеки за допомогою економічних засобів, таких як енергія, ресурси та продукти харчування.

Основним стратегічним документом, що регламентує безпекову сферу Японії, є Стратегія національної безпеки 2013 р. [14]. Характерною рисою японської стратегії національної безпеки є її орієнтація на економічні засоби забезпечення безпеки держави. Зокрема, йдеться про збереження та зміцнення економічного потенціалу країни шляхом підвищення конкурентоспроможності японського експорту; диверсифікація джерел сировинних, паливно-енергетичних і продовольчих ресурсів, забезпечення їх стабільного постачання; розвиток співробітництва з країнами-партнерами, які є важливими для процвітання японської економіки, тощо [7]. Показово, що у цьому документі термін «економіка» згадується 65 разів, а також підкреслюється особлива важливість кіберпростору та космосу для економіки країни.

Безпекова сфера *Австралії* нормативно регулюється положеннями «Стратегії національної безпеки» 2013 р. [23] та «Білою книгою із зовнішньої політики», останню редакцію якої прийнято у 2017 р. [18]. У зазначених та інших програмних документах економічний складник національної безпеки відокремлено не прописаний. Окремі аспекти економічної безпеки включено до компонентів стратегії, які стосуються проблем захисту від економічного шпигунства, сприяння формуванню безпечного міжнародного середовища, посилення стійкості населення, активів, інфраструктури та установ Австралії.

Для нормативного закріплення підходів до забезпечення національної безпеки *Ізраїлю* у 2018 р. підготовлено «Концепцію безпеки – 2030» [19]. Цей документ розроблено з урахуванням двох ключових тенденцій: періодичного загострення воєнно-політичних конфліктів у регіоні Близького Сходу, з одного боку, і зростанням економічної потужності та науково-технічного потенціалу Ізраїлю – з іншого. Інвестування в безпеку розглядається розробниками Концепції як необхідна умова забезпечення подальшого економічного зростання країни; своєю чергою, сильна економіка спроможна забезпечити необхідне фінансування та підтримку воєнних та оборонних аспектів безпеки. Поєднання національної безпеки та сильних сторін національної економіки підвищить статус Ізраїлю в очах інших країн і тим самим збільшить дипломатичну силу країни. Значна кількість положень Концепції безпеки являє собою державну таємницю і не підлягає оприлюдненню.

Висновки. Таким чином, компаративний аналіз структури та змісту стратегічних документів, що регламентують національну безпеку розвинутих країн, дав змогу дійти таких висновків:

1. У більшості стратегій національної безпеки акцент робиться на військово-політичних та оборонних аспектах безпеки. Проте, зважаючи на зростання вагомості економічних чинників та загроз безпеці, а також підвищення важливості досягнення стійкого економічного зростання як одного зі стовпів безпечного розвитку держави, з часом усе більша увага приділяється економічному складнику національної безпеки. Як наслідок, в окремих країнах уже сформувалося розуміння необхідності розроблення стратегії економічної безпеки як окремого програмно-стратегічного документу.

2. У зміні часових рамок прийняття стратегій національної безпеки спостерігаються дві суперечливі тенденції. З одного боку, відбувається зростання довгостроковості стратегій. З іншого боку, через мінливість сучасного глобального безпекового середовища і детермінант безпеки, невизначеність глобального економічного розвитку з'являється необхідність перманентного перегляду, доповнення й оновлення стратегій економічної безпеки країн.

3. Стратегії національної економічної безпеки країн є диференційованими, оскільки кожна стратегія враховує специфіку національної економіки та загального безпекового середовища країни, де вона розробляється. Разом із тим із роками стає помітним зростання ступеня гомогенності стратегій, що зумовлено підвищенням впливу глобальних детермінант економічної безпеки, спільних для всіх країн. Наприклад, через поширення процесів інформатизації та діджиталізації і зростання їхнього впливу на економічну безпеку інформаційні аспекти сьогодні обов'язково враховано під час формування стратегій національної безпеки. Більше того, майже в усіх розвинутих країн розроблено окремі стратегії цифрової безпеки або кібербезпеки. Підвищення ступеня однорідності програмно-стратегічних документів також пов'язано з тим, що стратегії національної економічної безпеки країн часто відчують суттєвий вплив із боку безпекових стратегій більш сильних держав та країн-партнерів.

4. Зміст стратегій національної безпеки у частині її економічного складника значною мірою визначається позиціями країни у геоekonomічному та геополітичному просторі. Розвинуті країни, які відіграють системоутворюючу роль у світовому господарстві, пов'язують перспективи реалізації безпекових стратегій із необхідністю побудови нового міжнародного економічного порядку, у формуванні якого вони прагнуть брати активну участь.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Гбур З.В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 111–115. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2018/21.pdf (дата звернення: 20.02.2020).
- Денисенко М.П., Колісниченко П.Т. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 15–19.
- Давиденко С. та ін. Економіка та економічна безпека держави. Теорія та практика: монографія. Ч. 1. Ужгород: РІК-У, 2017. 388 с.
- Єдинак В.Ю. Світовий досвід розв'язання проблем забезпечення економічної безпеки. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємство»*. 2009. № 3. С. 51–54.
- Корчевська Л. Міжнародний досвід формування інституційно-правової основи безпекознавства. *Міжнародна економічна політика*. 2016. № 1. С. 74–102.
- Маргасова В.Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління: монографія. Чернівці: Десна Поліграф, 2014. 416 с.
- Онищенко В.О., Матковський А.В. Міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка. Менеджмент. Підприємство*. 2014. № 26(1). С. 85–97.
- Building economic security and opportunity: objectives 2017 to 2018. February 2018. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/official-development-assistance-oda-fco-programme-spend-objectives-2017-to-2018/building-economic-security-and-opportunity-objectives-2017-to-2018> (дата звернення: 18.02.2020).
- Di Camillo F., Marta L. National Security Strategies: The Italian Case. Working Paper. Madrid, Spain: Elcano Royal Institute, 2009. URL: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/b55d20804f018b61b53ef53170bae1/WP39-2009_DiCamillo-Marta_Italy_National_Security_Strategy.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=b55d20804f018b61b53ef53170bae1 (дата звернення: 18.02.2020).
- International Practices to Improve Economic Security / M.N. Dudin et al. *European Research Studies Journal*. 2018. Volume XXI(1). P. 459–467.
- Heinrich T. National security reviews 2018: Germany. November 15. 2018. URL: <https://www.whitecase.com/publications/insight/national-security-reviews-2018-germany> (дата звернення: 18.02.2020).
- Italy – Defense and Security: Internal violence challenging national security (Strategy, Performance and Risk Analysis). August 2017. 97 p. URL: <https://www.reportlinker.com/p05153081/Italy-Defense-and-Security-Internal-violence-challenging-national-security-Strategy-Performance-and-Risk-Analysis.html> (дата звернення: 18.02.2020).
- Italy's National Strategic Framework for Cyberspace Security. Presidency of the Council of Ministers, December, 2013. URL: <https://www.sicurezzaonline.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2014/02/italian-national-strategic-framework-for-cyberspace-security.pdf> (дата звернення: 18.02.2020).
- Japan's National Security Strategy. December 17. 2013. URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryu/131217anzenhoshou/nss-e.pdf> (дата звернення: 18.02.2020).
- National Security Strategy of the United States of America. The White House: Washington, DC, February 2015. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf (дата звернення: 18.02.2020).
- National Strategy for the protection of Switzerland against cyber risks (NCS) 2018–2022. URL: https://www.isb.admin.ch/isb/en/home/ikt-vorgaben/strategien-teilstrategien/sn002-nationale_strategie_schutz_schweiz_cyber-risiken_ncs.html (дата звернення: 18.02.2020).
- Nègre-Eveillard N., Berg O. Foreign Investments in France: new legislation expands and strengthens the national security review mechanism. White & Case, 2019. URL: <https://www.whitecase.com/publications/alert/foreign-investments-france-new-legislation-expands-strengthens-national> (дата звернення: 18.02.2020).
- Opportunity, Security, Strength: The 2017 Foreign Policy White Paper. Australian Government, 2017. URL: <https://www.fpwwhitepaper.gov.au/file/2651/download?token=Q5CYuX29> (дата звернення: 18.02.2020).
- PM Netanyahu presents "2030 Security Concept" to the Cabinet. Israel Ministry of Foreign Affairs, August 15. 2018. URL: <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2018/Pages/-PM-Netanyahu-presents-2030-Security-Concept-to-the-Cabinet-15-August-20180816-2202.aspx> (дата звернення: 18.02.2020).
- Renner M. The Anatomy of Resource Wars, Worldwatch Institute, 2002. URL: <http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf> (дата звернення: 18.02.2020).
- Securing an Open Society: Canada's National Security Policy, April, 2004. URL: <http://www.defense-aerospace.com/article-view/reports/38677/canada%E2%80%99s-national-security-policy-%282004%29.html> (дата звернення: 18.02.2020).
- Strategy of Development of the National Security System of the Republic of Poland 2022. Warsaw, 2013. URL: https://www.epicos.com/sites/default/files/strategy_of_development_of_the_national_security_system_of_the_republic_of_poland_2022.pdf (дата звернення: 18.02.2020).
- Strong and Secure: A Strategy for Australia's National Security. Australian Government, Department of the Prime Minister and Cabinet, 2013. URL: <https://apo.org.au/node/33996> (дата звернення: 18.02.2020).

24. Swiss security policy: Swiss federal Administration. URL: <https://www.vbs.admin.ch/en/international-topics/security-policy.html> (дата звернення: 18.02.2020).
25. The New Security Act. URL: <https://www.schjodt.no/news--events/nyhetsbrev/the-new-security-act/> (дата звернення: 18.02.2020).
26. White Paper 1994: White Paper of the Federal Republic of Germany and the Situation and Future of the Bundeswehr. The Federal Ministry of Defense, Bonn, 1994. URL: <http://www.resdal.org.ar/Archivo/d0000066.htm> (дата звернення: 18.02.2020).
27. White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr. The Federal Ministry of Defense, 2006. URL: http://responsibilitytoprotect.org/Germany_White_Paper_2006.pdf (дата звернення: 18.02.2020).

REFERENCES:

1. Gbur Z.V. (2018). Zarubizhnyi dosvid zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Foreign experience of ensuring the economic security of the state. Investment: practice and experience]. *Investytsi: praktyka ta dosvid*, no. 11, pp. 111–115. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2018/21.pdf (accessed February 20, 2020). [in Ukrainian]
2. Denysenko M.P., Kolisnichenko P.T. (2017). Zarubizhnyi dosvid rehuliuвання економічної безпеки [Foreign experience in regulating economic security]. *Investytsi: praktyka ta dosvid*, no. 6, pp. 15–19. [in Ukrainian]
3. Davydenko S., etc. (2017). *Ekonomika ta ekonomichna bezpeka derzhavy. Teoriia ta praktyka: monohrafiia* [Economy and economic security of the state. Theory and Practice: Monograph]. Part 1. Uzhgorod: RIK-U, 388 p. [in Ukrainian]
4. Yedinak V.Yu. (2009). Svitovyi dosvid rozv'iazannia problem zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky [World experience in solving problems of ensuring economic security]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, vol. 3, pp. 51–54. [in Ukrainian]
5. Korchevska L. (2016). Mizhnarodnyi dosvid formuvannia instytutsionalno-pravovoi osnovy bezpekoznavstva [International experience in the formation of the institutional and legal basis of security studies]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, vol. 1, pp. 74–102. [in Ukrainian]
6. Margasova V.G. (2014). Systema zabezpechennia stiikosti natsionalnoi ekonomiky ta yii bezpeky: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia: monohrafiia [The system of ensuring the stability of the national economy and its security: theory, methodology, management practice: Monograph]. Chernihiv: Desna Polygraph, 416 p. [in Ukrainian]
7. Onishchenko V.A., Matkovsky A.V. (2014). Mizhnarodnyi dosvid zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [International experience of ensuring the economic security of the state]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpryyemnytstvo*, vol. 26(1), pp. 85–97. [in Ukrainian]
8. Building economic security and opportunity: objectives 2017 to 2018. February 2018. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/official-development-assistance-oda-fco-programme-spend-objectives-2017-to-2018/building-economic-security-and-opportunity-objectives-2017-to-2018> (accessed February 18, 2020).
9. Di Camillo F., Marta L. (2009). "National Security Strategies: The Italian Case". Working Paper. Madrid – Spain: Elcano Royal Institute. URL: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/b55d20804f018b61b53ef53170baead1/WP39-2009_DiCamillo-Marta_Italy_National_Security_Strategy.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=b55d20804f018b61b53ef53170baead1 (accessed February 18, 2020).
10. Dudin M.N., Fedorova I.J., Ploticina L.A., Tokmurzin T.M., Belyaeva M.V., Ilyin A.B. (2018). International Practices to Improve Economic Security. *European Research Studies Journal*. Volume XXI (1), pp. 459–467.
11. Heinrich T. (2018). National security reviews 2018: Germany. November 15, 2018. URL: <https://www.whitecase.com/publications/insight/national-security-reviews-2018-germany> (accessed February 18, 2020).
12. Italy – Defense and Security: Internal violence challenging national security (Strategy, Performance and Risk Analysis). 2017, 97 p. URL: <https://www.reportlinker.com/p05153081/Italy-Defense-and-Security-Internal-violence-challenging-national-security-Strategy-Performance-and-Risk-Analysis.html> (accessed February 18, 2020).
13. Italy's National Strategic Framework for Cyberspace Security. Presidency of the Council of Ministers, December 2013. URL: <https://www.sicurezza nazionale.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2014/02/italian-national-strategic-framework-for-cyber-space-security.pdf> (accessed February 18, 2020).
14. Japan's National Security Strategy. December 17, 2013. URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryu/131217anzenhoshou/nss-e.pdf> (accessed February 18, 2020).
15. National Security Strategy of the United States of America. The White House: Washington, DC, February 2015. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf (accessed February 18, 2020).
16. National Strategy for the protection of Switzerland against cyber risks (NCS) 2018-2022. URL: https://www.isb.admin.ch/isb/en/home/ikt-vorgaben/strategien-teilstrategien/sn002-nationale_strategie_schutz_schweiz_cyber-risiken_ncs.html (accessed February 18, 2020).
17. Nègre-Eveillard N., Berg O. (2019). Foreign Investments in France: new legislation expands and strengthens the national security review mechanism. White & Case. URL: <https://www.whitecase.com/publications/alert/foreign-investments-france-new-legislation-expands-strengthens-national> (accessed February 18, 2020).
18. Opportunity, Security, Strength: The 2017 Foreign Policy White Paper. Australian Government, 2017. URL: <https://www.fpwhitepaper.gov.au/file/2651/download?token=Q5CYuX29> (accessed February 18, 2020).
19. PM Netanyahu presents "2030 Security Concept" to the Cabinet. Israel Ministry of Foreign Affairs, August 15, 2018. URL: <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2018/Pages/PM-Netanyahu-presents-2030-Security-Concept-to-the-Cabinet-15-August-20180816-2202.aspx> (accessed February 18, 2020).
20. Renner M. (2002). "The Anatomy of Resource Wars", Worldwatch Institute. URL: <http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf> (accessed February 18, 2020).
21. Securing an Open Society: Canada's National Security Policy, April, 2004. URL: <http://www.defense-aerospace.com/article-view/reports/38677/canada%E2%80%99s-national-security-policy-%282004%29.html> (accessed February 18, 2020).
22. Strategy of Development of the National Security System of the Republic of Poland 2022. Warsaw, 2013. URL: https://www.epicos.com/sites/default/files/strategy_of_development_of_the_national_security_system_of_the_republic_of_poland_2022.pdf (accessed February 18, 2020).
23. Strong and Secure: A Strategy for Australia's National Security. Australian Government, Department of the Prime Minister and Cabinet, 2013. URL: <https://apo.org.au/node/33996> (accessed February 18, 2020).
24. Swiss security policy: Swiss federal Administration. URL: <https://www.vbs.admin.ch/en/international-topics/security-policy.html> (accessed February 18, 2020).
25. The New Security Act. URL: <https://www.schjodt.no/news--events/nyhetsbrev/the-new-security-act/> (accessed February 18, 2020).
26. White Paper 1994: White Paper of the Federal Republic of Germany and the Situation and Future of the Bundeswehr. The Federal Ministry of Defense, Bonn, 1994. URL: <http://www.resdal.org.ar/Archivo/d0000066.htm> (accessed February 18, 2020).
27. White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr. The Federal Ministry of Defense, 2006. URL: http://responsibilitytoprotect.org/Germany_White_Paper_2006.pdf (accessed February 18, 2020).

Стаття надійшла до редакції 04.04.2020.
The article was received 04 March 2020.